

ACC. N:R. 3890

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

Landskap: Småland. Upptecknat av: Eva Danielsson
 Härad: Tveta. Adress: Udder / Kristianstad
 Socken: Forserum. Berättat av: C. J. Abrahamsson
 Uppteckningsår: 1933. Född år 1851 Forserum.

Uppteckningen rör Offet mot sjukdom.

I sagosmannens barn-
 dom var det brukligt att på mid-
 sommarafton gå till "Trygggarps
 källa" för att dricka vatten.
 Källan är belägen i Trygggarps
 by Forserums en 5 minuters väg
 från Forserums kyrka. Man
 drack ur näverskoppor, vilka man

Skriv endast på denna sida!

34 p.

själv förfärdigat av passande
räver, vilken togs tillvara för
detta ändamål, då man "shedde
löv" (vid lövtäktie) efter slåttern.
Sådana skopor placerades vid
alla källor för i världen för
att vara till hands vid varje handa
arbete ute i skog och mark.

Det var mest ungdomar
som besökte källan efter vad man
kan minnas. I Forserum har det varit
sed att på midnatt gå "mid-
sommarsgängen" och enligt gammal
tradition ställes stegen till Tryggvares
källa, där man drack vatten varefter
man slängde i en peng, stor eller liten,
men något måste man offra. Hade

man inget annat till hands kunde man
kasta i en knappnål eller en mäs-
singknapp, vilket då gjorde samma
verkan. Efter offrandet var man säker
om att slippa bäck under året.

Sedan drickandet och
offrandet var undanstökat fortsatte
ungdomarna vilka räknades i hundra-
tal till "Sörgårdsgårde" i närheten av
källan och kyrkan. Här lekte de och
dansade hela natten.

Man drack - som sagt - för att
slippa krämpor under året, men så
en gång hade en gammal "Snygg-
kärlinga" (= änkan Snygg på fattighuset)
hittat på att bada i källan för att
bli av med sin gikt. När det kom

till allmänhetens kännedom, att gumman
hade trättat sig i källan, var det slut
med drickandet! Hade man sedan druckit
skulle man ha fått all den värk, som
gumman blivit av med i källan. Från
den dagen nöjde man sig med att
endast offra, ty man gick ändå till
källan enligt gammal sed. Offrandet
skulle dels skydda för diverse krämpor,
farsoter och olyckor utav varje handa
slag och dels bringa tur och väl-
signelse med djuren och med grödan.

Den enda gången på året
man besökte källan var midssommars-
natten, och alla bästa rekter gjorde
besöket, "då solen gick upp." Besöket
upphörde alldeles omkring år 1880, då

det började anses skamligt och syndigt att gå dit. "Kölpentörer och vekastaväster" reste omkring och vittnade på sina möten och "samlingar" att alla sådana nöjen vore av ondo och således blev bruket bortlagt så småningom.

"Trygggarps källa" var en vanlig källa med klart, järnhaltigt vatten. De som hade dålig syn, blötte en handduke i vattnet och lade handduken på ögonen, vilket ansågs hjälpa.

Man har inget minne av att fester och marknader höllits vid källan eller att man brukat smycka sig samma med löv.

Somliga togs med sig en bytta vatten hem, med vilket de

trättade på de sjuka kroppsdelarna,
tills krämporna försvunno.

Om barnen ville leta efter
pengar och föremål i källan, sade
de gamla, att man varken fick gräva
i källan eller taga något av det som
var offrat, ty i så fall skulle man få
alla de krämpor som folk fått bot
för i källan och detta förbud hölls
strängt i minne.

För längre tillbaka i tiden tills
i början av 1800-t. brukade man på
midnattsmattan "vaka tyste" vid
källan. Man följdes åt två eller fyra
stycken medförande en psalmbok.
Tystnad var nödvändig, om man skulle
ha hopp om att få se och höra något.

Man fick ej hälsa på mötande och ej svara om man blev tillfrågad. "När sola rann upp", kom det fram en präst vilken förtäljde dem om de skulle bli gifta, om de skulle dö under året eller om någon i släkten skulle dö. Den som var ogift kunde få se sin tillkommande och mycket annat.

Det var farligt att fråga de tystvåkande efter något. Den som så gjorde kunde bli sjuk i flera dagar efteråt och han kunde få en örfil av en osynlig makt så att han somnade ut i flera timmar. Därför fingo de som "våkade tyste" i allmänhet vara i fred för myfiken och närgångna människor.

Enligt en sägen skulle den som ville se sin tillkommande på midnattsmornatten besöka sju källor och trätta sig i dem alla. När han kom till den sjunde källan visade sig den tillkommandes skynad och räckte fram en handduk på vilken man skulle torka sig. Det var dock förenat med stor fara att taga emot handduken emedan man då skulle bli dödligt sjuk eller behäftad med svår värk.

Många gingo till källan efter vatten till "midnattsmarsjäst" av vilken bakades ett par brödkakor, vilka gömdes till botemedel för beraterren. Vid påkommande "förgörning"

och annat ont röktes djureu med
midommarsjäst eller med några
torkade blommor från "midommars-
kerasteu." En vanligt sätt var att
slå brännvin på "midommarsblommor"
(av de blommor, som plockats midommars-
afton och torkats i stugutskott.) Detta
användes till botemedel för varje-
handa åkommor hos både folk och
fä. "Hjälper inte det, så hjälper intet,"
sade man.

I början av 1800-t. och längre
tillbaka var det ^{ett} att hela socknens
ungdom på midommarafton samlades
på "Sörgårds gårde" invid kyrkan för att
resa ett "menträ" vilket de sedan
dansade omkring. När de gått

midssommarsgängen till Tryggvargns
källa, druckit vatten och offrat
en "bätting" (= en halv stycke), gingo
de tillbaka till menträdet och roade
sig hela natten. Blev det regn,
fortsattes dansen på Sörgårdsläge.

Vid den tidpunkten blevo
bönderna förbjudna att upplåta sina
hus till "lekestugor" för ungdomen.
Den som överträdde förbudet fick
plikta 8 skilling. Den bonde som
ej betalade plikten, fick till straff
"sitta i stocken" en söndag under
högmässan i kyrkan. Det var inte
många, som ville ädraga sig den
stora skammen att sitta i stocken
till ett åtlöje för alla. Därföringo

de unga efter förbudets tillblivelse
hålla till med dansen på ett ränne
eller en loge.

När "Trygggarpa källa" för flera
år sedan utgrävdes av ägaren, hittade
denne en stor samling gamla mynt,
nålar, mässingsknappar, dosor
och ringar. Omkring källan lågo
högar av näsdukar och "skärvalmnen"
ty förutom för värk och ögonsjuk -
domas sökte man bot för de nio
olika slags skärva (engelska sjukar),
som barnen voro behäftade med.

Det var huvudsakligast
socknens folk som besökte källan,
ty i varje socken hade man sin
egen hälsokälla att gå till.

Nu ligger "Tryggvass källa" ³⁸⁹⁰
öde i backslutningen, bortglömd
och obemärkt av alla. Det är endast
äldre personer, som minnas var
den är belägen.

En hälsokälla som var
vida berömd var Arkestorps källa
i Flisby socken, Jönköpings län.
Dit vallfärdade folk från Forserum,
Öggestorp, Lekeryd, Svartorp, Rogberga,
Börkeryd, Järnås, Solberga, Flisby,
Höreda m. fl. socknas runt omkring.
Från Forserum t. ex. hade man fyra
mil till Arkestorps källa, men trots
den långa vägen var det många
som på midommarafton åkte efter
häst dit med sina småbarn, som

hade "skärva". Klockan 12 på mid-
sommarnatten hade det samlats
så mycket folk omkring källan
~~att~~ det såg ut som en stormarknad.
De besökande räknades i flera
hundratal. De flesta hade skärva-
barnen med sig och dessa skreko
med full hals. När solen gick upp,
doppades de nakna barnen ned i
källans iskalla vatten, och när de
kommo upp ur badet voro de blå-
röda av kölden. När barnet gått
igenom den proceduren skars fadern
upp en grästorva invid källan, var-
efters torvan lades tillbaka på sin
plats. När torvan vuxit fast så att
jorden såg hel ut igen, skulle barnet

vara botat från sin sjukdom.

Så begär man sig åter mot hemmet, medförande en kanna av källans undergörande vatten, i vilket barnet badades morgon och afton under bar himmel under en månad.

Låsom offer lades en silverpeng i källan. Det var nog en och annan, som endast offrade en kopparpeng, en knapp eller en knappnål, men helst skulle det vara en silverpeng.

Omkring år 1860 satte ägaren upp en sparbössa, i vilken folk efter den tiden fick lägga sina slantar vid besöken vid källan. Det sägs, att det växte stora summor, som

härigenom komma ägaren till godo.

Numera finns det ingen, som har kvar den gamla tron på källans undergörande makt. Sedan 50 år tillbaka har det varit slut med vallfärdandet dit åtminstone 5 grannsocknarna beträffas. Källan finns dock bevarad i sitt forna skick och Flisby sockens invånare söka sig ännu idag dit en och annan gång för att dricka av det järnhaltiga vattnet. Offrandet är dock helt och hållet bortlagt. —

I Forscrums socknen på området Rommen (i dagligt tal kallat "Rumera") finns tre gamla offerkällor, som kallas "Torskällorna."

Dessa namn säges härleda sig från
den tiden, då man dyrkade "Asarne".
Källorna ha besökts av folk från
Forsserum och Malmback så sent
som omkring år 1880, men nu ligga
de öde och bortglömda liksom mycket
annat på detta mystiska område.
Den ena källan är ännu öppen, men
den, som man först slutade att offra
i, är igenväxt med vattenväxter. Bottnen
är dock så sur, att man kan köra
ned en stake ett par meter långt.
I dessa Torskällor har man sökt
bot för värk och "skerva" varefter
man offrat penningar. Barnens "skerva-
linnen" lämnades kvar vid källan.
Numera är det stora

jordområdet "Rumera" så gott som
obebott, men att döma efter de
otäliga fornlämningar i form av
gravrösen och domareringar u. u.
som finnas synes där ha varit
tätt befolkat i forna tider. Kapten
Kugelberg i Fönköping har "märket" och
föddlyst fyra stora rösen, men alla
övriga lämningar av rösen, hällkistor
och domareringar, som kunna räknas
i stort antal, äro ännu okända.
En kulle kallas "Pyttarekullen" och
en annan "Slottsbacken". En ännu
benämnes av gammal tradition för
"Kyrkängan" och i denna skulle en
kyrkogård finnas enligt gammal sägen.
Många ha sökt efter "Körvägen", men

ingen har kunnat utvisa rätta platsen.
I Sommar lyckades jag få med mig
min 82-åriga sagesman, E. J. Abrahamsson,
jämta ett par andra intresserade, och
efter mycket strölande i de skogbe-
rudda markerna funno vi vad vi
sökte = det stora fyrkantiga slät-
planerade området med gravkullar,
"Köergån", mitt i kyrkängan emellan
kullarna nära in. För att förvissa
oss om att vi verkligen funnit rätta
platsen av de många utpekade, gjorde
vi en liten undersökning utav en med
vitmossa övervuxen gravkulle och
funno då rester av kol och brända
ben, alltså brandgravar. Hela "Ruma-
området" är ett tidsamt, utforskat

fält för de intresserade fornminnes-
forskaren och det är att hoppas att
någon sakkunnig i framtiden får
tillfälle att göra en ingående under-
sökning av det sagoomspunna mystiska
området. Euligt de gamlas utsago
skall här ha legat en stad med
namnet "Rommen" och denna stad
skulle ha förstörts genom en jord-
bävning.

En annan stor-fästän senare-
intressant het på "Rumera" är "Dansk-
gravarna". I flera hundra hålor i
kullarna runt omkring innehållande
människoben och trättavar de senare
spetsade i ena ändan och säkerligen
använda som krigsredskap. Gravarna

eller groparna säges vara från 1600-t.
krig då danskarna härjade här i
landet. Enligt sägnen skulle här
emellan kullarna ha varit vilda
fejder emellan svenskar och danskar
och härom vittna ju även de många
groparna, som benämnas "danskegravarna".
Det var så många, som blevo ihjäl-
slagna, att man ej hann med att
begrava dem riktigt utan endast
i provisoriska hål i sandkullarna.
Jag föreslog att taga med
mig ett ben från de undersökta
gravhålan såsom ett bevis på sakens
sanningenlighet, men min gamle
sagesman avrådde mig på det
bektämdaste från att göra detta.

"Det är mycket farligt att taga
och förvara de dödas ben," sade han.
"En man, som tog ett sådant män-
niskoben fick till straff att just
samma ben väckte ut ur hans
kropp"! Varför jag följde hans råd! —

På "Kumera" utmed ån finns
tvänne djupa hålor, som kallas "guld-
gravarna", om vilka finns tvänne
sägner, så lydande: På botten finns
en guldkista, vilken endast kan hämtas
upp av två vita tvillingkalvar, uppfödda
med enbart söt mjölk. En bonde fann
på att föda upp ett par sådana kalvar,
men så en gång begick han det miss-
taget att i snålhet blanda vattnet
i mjölken med påföljd, att det hela

misslyckades. Bonden körde dock ut
kalvarna, sänkte ned en kätting i
guldgravarna och fick tag i kistan som
följde med upp i dagsljuset. Han blev
själaglad, ty han trodde att han nu
hade den i sin ägo, men just då sade
en hänfull röst i närheten:

"Nej tack, ska du ha! Du orkar
inte dina vasskalvar längre!"

På samma skrattade det förargligt
varvid kistan sjönk till botten igen
och försvann.

Enligt den andra sägnen skall det
finnas en guldkittel i gravarna, väktad
av en guldhöna. Några personer hade
fått upp kitteln efter stor möda. När-
över blev de så glada, att de gavo

23.
3890

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23

upp ett jubelrop och strax sjönk
kitteln i djupet. Efter den dagen har
ingen vågat försöket, men de gamla
påstå, att det vore skäl att försöka
ännu en gång. När vattnet rinner
ner från gravens kantar, låter det
som om dropparna falla på en
kittelbotten.

Före i världen brukade man
skrämma barnen för "Rumakealven,"
var det nu var för ett mystiskt djur.
Det var förr mycket vanligt
i församlingarna att "fatta bort" bölder
och tandvärk i träd. Man kunde
använda vilket träd som helst men
det fanns ännu särskilda träd för
detta ändamål. De trädslag, som man

vet har använts äro björk, hassel,
en, tall, ask och rönn. Man jetade
på det onda med en sörn eller en
sticka tills det blödde, varefter verk-
tyget slogs in i trädet. De som högg
ned en sådant träd fick det onda.

"Kalvsåsågumman" i Öggestorp
hade en björk, i vilken hon och
andra "satte bo" böder och tand-
värk. När björken för några år
sedan högg ned, hittade man en
stor mängd knivar, tylar, sörn
och spikar insatta i stammen.
Björken var så gammal och knotig
att de var en riktig sevärdhet
att beskåda.

I Hult, Forsrum finns en

Lone.

Pövels lld

Forsrum

1933

Uppf. Eva Daniell
son.

Carl J. Mersham.
son.
f. 1851 i Forsrum.

26. 3890

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

26

I Klarp, Forserum, hade man förr
på en gård en björk, i vilken man "satte
bort" sina krämpor. I många generationer
hade den hängt i en snedbacke, som gick
ned till ån, och ägaren, Johannes, torde ej för
sitt liv hugga ner den, ty han trodde fullt och
fast, att han då skulle få alla de krämpor,
vilka man satt bort i trädet. Så fick han en
ny dräng från grannsocknen Malmbäcke. Denne
fick höra tales om trollbjörken, och för att
konstatera att det var sant, vad man sagt
om björken, gick han utan husbondens vetskap
och högg ned den. Då Johannes kom hem och
fick se vad den muntre drängen tagit sig
till, blev han alldeles förkräckt, men som
väl var uteblivet sjukdomarna. Detta
hände omkring år 1860.

ACC. N:R. 3890

Landskap: Småland
Härad: Tveta
Socken: Öggestorp
Uppteckningsår: 1933

Upptecknat av: Eva Danielsson
Adress: Uddevägen 1 Kristianstad
Berättat av: J. Gramn
Född år 1847 i Öggestorp.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

27

Uppteckningen rör Offer mot sjukdom.

Tandvård och bölder sattes bort
i träd, i vatten eller under en jordfast
sten. Härvid gick så till att man tog
och petade på tanden eller bölden
med en ärta, vilken sedan lades i ett
träd eller i vatten eller under en sten.
När ärtan var upprutten, var det onda
borta.

Det var vanligt att bota barn
för skerwa i en nordriktande bäck. Man
gav barnet vatten att dricka, tvättade

det samt lämnade dess linne kvar
vid bäcken.

28

"Kalvsåsakärningen" (= en bondänka)
i Öggestorp slängde nystan av
sönderklippta underkläder i alla
sina brunnar och vattenkällor för
att kreaturen ej skulle få skabb.

Den som ville förgöra kreatur
lade linnen och knyten i grannens
brunn, där korna drucko.

När en ko hade trampat,
skas man ut en torva, vilken
sattes upp på en gårdgårdstör. Då
blev det otur med grannens djur.

För att en person ej skulle
spöka efter döden, ströddes ärter på
vägen kring gården.

innan man sålde mjölke,

dozades en svavelsticka eller ett
kol i mjölken. Detsamma upprejades
före ystningen. Skulle mjölken bäras
över rinnande vatten, ströddes några
saltkorn i mjölken.

"Göva tandvärk" tillgick så, att man
frågade den sjuka: "Vad heter du?" Ju
virk man röt ju fortare släppte värken.

"Stämma blod!" Man sade endast:
"Nu stämmer jag blod på dig!"

Den som skulle stämma blod
måste ha bramat ihjäl en vatten-
sork med händerna. En sådan
kunde även bota flen.

ACC. N:R. 3890

Landskap: Småland Upptecknat av: Eva Danielsson
Härad: Tveta Adress: Udder / Kristianstad
Socken: Ödestugu Berättat av: Anna Svensson
Uppteckningsår: 1933 Född år 1849 i Ödestugu.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

30

Uppteckningen rör Offers mot sjukdom.

I Ödestugu Barnary
och Rogberga socknas mötas
vid torpet Lindön finns ett berg
med en hälsokälla mitt på berget.
Före omkring år 1870 har man i
denna källa badat och tvagit
sig samt offrat penningar,
hår, naglar och nålar. Man tog
även hem vatten i vilket man tvättade
sig till bot för värk. Omkring
midsommar, då "vattnet blommar"

Skriv endast på denna sida!

skulle besökas vid källan och
ty då hade vattnet den största
kraften.

Enligt sägnen har jord-
älven en gång brutit fram i källan
så att hela mejden höll på att
bli översvämmad, men lyckligtvis
hindrades flödet med en fjäder-
bolster ^{som} stoppades ned i källan
och täppte till källåder.

Tandvård och böldes sattes
bort i träd. Det kunde vara vilket träd
som helst. Man petade på tanden eller bölden
med en backbit varft. Backbiten sattes till-
baka där den togs. Den som högg ner
eller kom nära ett sådant träd fick värken
och bölderna.

ACC. N:R. ~~3890~~
Landskap: Småland Upptecknat av: Eva Danielsson
Härad: Tveta Adress: Uddev. / Kristianstad
Socken: Forsereum Berättat av: A. J. Magnusson
Uppteckningsår: 1933 Född år 1863 i Forsereum.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

32

Uppteckningen rör Offra mot sjukdom.

När sagesmannen var 5 år gammal, fick han följa med en par 11-åringar till kyrkan i Forsereum. På hemvägen besökte den omtalade Tryggvass källa. Han minns väl, att invid källans kantes lågo ringar, pengar, näddukar, "skervallinnen" samt en fin mässingdosa, allt saker som offrats till bot för sjukdomar. Hur kläfngrade pojkar än brukat vara, tordes de ej så mycket

som peta på sakerna en gång,
ty de hade hört av sina föräldrar
att de som tog offerade saker skulle
få alla de sjukdomar som folk
fått bot för i källan. Därför fick
föremålen ligga orubbade. När
källan några år senare dikades
ut, skakade gammalt folk på
huvudet och sade:

"Det var stor skada att göra så!"

Bölder och värk fästes vid
träd. Vileket trädslag som helst
gick an.

Om ett barn fick "älva-
bläst" = utslag på kroppen, sökte
man upp en nedbläst gran i skogen,
vilken gran satt fast med roten i

jorden, så att det bildades ett hål.
Häri genom drogs barnet ansys 3 ggr,
varefter blåsorna försvunno.

Alvablast botades även så att man
lade barnet i en smedja samt bläste
på det med bläsbälgen

Ett kinkigt barn botades på så sätt
att man bar ut det i ladugården och
lät en märke en tjur eller ett får
äta över det.

Sättet att bota sjukdomar genom
att draga den sjuke genom ett ihåligt
träd har man ej minne av. Det var
endast barn med eksem som man
drog igenom en granrot.